

Зоран Јовановски

вонреден професор, Универзитет „Гоце Делчев” - Штип,
Воена академија - Скопје, придружна членка
zoran_te_jovanovski@yahoo.com

УДК.341.123:341.7

Билјана Каровска-Андоновска

доцент Универзитет „Гоце Делчев” - Штип,
Воена академија - Скопје, придружна членка
biljana.k.andonovska@morm.gov.mk

МУЛТИЛАТЕРАЛНА ДИПЛОМАТИЈА И НЕЈЗИНАТА ПОСТАВЕНОСТ СПРЕМА МЕЃУНАРОДНОТО И ДИПЛОМАТСКОТО ПРАВО

Апстракт

Мултилатералната дипломатија полека, но сигурно, води кон демократизација на меѓународното општество, развивајќи своја машинерија, техники, свој карактеристичен „јазик“ и професионална етика.

За придобивките од мултилатералната дипломатија несомнено говори фактот што настојува да оствари задачи кои се од големо значење за сите нас како поединци, а притоа остварувајќи ја својата најголема придобивка помеѓу речиси сите меѓународни субјекти надминувајќи ги меѓусебните разлики помеѓу истите.

***Клучни зборови:** Мултилатерална дипломатија, преговори, заеднички интереси, меѓународни организации, Организација на обединети нации.*

Zoran Jovanovski

associate professor

Univrsity "Goce Delcev" Stip,
Military Academy - Skopje asociate member
zoran_te_jovanovski@yahoo.com

Biljana Karovska-Andonovska

assistant professor, Univrsity "Goce Delcev" Stip,
Military Academy - Skopje asociate member
biljana.k.andonovska@morm.gov.mk

**MULTILATERAL DIPLOMACY AND ITS POSITION ACCORDING
INTERNATIONAL AND DIPLOMATIC LAW**

Abstract

Multilateral diplomacy slowly but surely leads us to democratization of international society, developing its own machinery, techniques own characteristic "language" and professional ethics.

The undoubtedly fact that multilateral diplomacy seeks to accomplish tasks that are of great importance to all of us as individuals, while achieving its greatest benefit among almost all international subjects, overcoming the differences between them, show us the benefits of multilateral diplomacy.

***Keywords:** Multilateral diplomacy, negotiation, mutual interests, International organizations, Organization of the United Nations.*

Вовед

Корените на дипломатијата допираат до најстарите времиња. Харолд Николсон, еден од најплодните теоретичари на полето на дипломатијата, сметал дека дипломатијата во рудиментирана форма постоела уште во првобитната заедница, каде првобитните луѓе се договарале околу поделбата на териториите за лов и местата на живеење. За првите држави во историјата (Кина, Египет, Индија) било карактеристично испраќањето на претставници кои воделе преговори меѓу нив, што говори за користењето на дипломатијата од страна на најстарите цивилизации. Од тие времиња, до денес, дипломатијата развила своја машинерија, техники, свој карактеристичен "јазик", професионална етика и најважно, станала еден од најбитните инструменти за успешно владеење. Постојат два основни вида на дипломатија и додека едниот

вид, билатералната дипломатија, е веќе длабоко востановен, другиот, својот зародиш го имал не многу одамна. Станува збор за мултилатералната дипломатија, која овде ќе се обидеме да ја разработиме бидејќи сметаме дека токму овој вид на дипломатија го носи на својот грб товарот на новото време и дека е вистински предизвик да се биде дел од неа. Задачите кои мултилатералната дипломатија денес настојува да ги оствари се застрашувачки по своето значење и консеквентно на тоа, често е навистина тешко да се постигне напредок. Но, како што во едно свое обраќање истакна поранешниот генерален секретар на Организацијата на обединетите нации (ООН), Кофи Анан, "повеќе од сигурно е дека без инструментите на мултилатералната дипломатија, но и на дипломатијата воопшто, и без вештината и волјата да се користат истите, светот би бил далеку полошо место за живеење". Она што настојуваме да го постигнеме со овој научен труд е да ја лоцираме мултилатералната дипломатија, како важен сегмент во дипломатското право и преку анализа на нејзината дефиниција, карактеристики, нејзината поставеност согласно меѓународното право и досегашните искуства, користејќи го историскиот метод, да ги констатираме квалитетите и предностите кои мултилатералната ги нуди денес.

1. Поим и дефиниција на мултилатералната дипломатија

Државата, како субјект во меѓународните односи, дејствува во односите со надворешниот свет на два начини - поединечно, во рамките на билатералните односи со останатите субјекти на меѓународната заедница, и, истовремено преку т.н. повеќестран, мултилатерален однос спрема група на држави или поинаку речено спрема останатите субјекти на меѓународните односи, т.е. со меѓународната заедница во целина¹. Ако едната страна од дипломатијата на една држава е серија од поединечни односи со повеќе слични субјекти, со кои се воспоставени дипломатски односи, другата страна е, без сомневање, дејствувањето во односите на заедницата која тие субјекти ја сочинуваат. На ниту една држава, не и е сеедно, како на глобален план ќе се решаваат прашањата од заеднички интерес, почнувајќи од оние најважните, како одржување на меѓународниот мир и безбедност, па до прашања од типот како да се заштити редок животински вид на кој му се заканува истребување, како да се обезбеди заштита на археолошките богатства или она што денес е особено важно, како ќе се справи човештвото со климатските промени. Секоја држава, не само што ќе покаже интерес за сите прашања од заеднички интерес, туку и активно ќе учествува во нивното решавање, настојувајќи усвоеното решение да биде што поповолно за нејзиниот индивидуален, национален

¹ Опширно за поимот на дипломатија види во глава VII *Дипломатско и конзуларно право* во Фрчковски, Љ., Тупорковски, В., Ортаковски, В., Меѓународно јавно право, Скопје, 1995

интерес. Ваквото заедничко дејствување, во рамки, кога често се создава поголема група на држави кои поради своите исти или слични интереси работат заеднички, ваквото обезбедување на поддршка и сојузништво во однос на решението кое се сака и ваквиот збир на односи кој има исход во една земја и претставува важен вид на нејзината надворешна политика, се нарекува мултилатерална дипломатија на некоја држава. Гледана во целина, мултилатералната дипломатија на глобално ниво претставува збир од сите видови на надворешно делување на секоја од членките на меѓународната заедница. Горенаведеното, всушност, претставува појмовно определување на мултилатералната дипломатија во класична смисла. Со настанувањето на владините меѓународни организации како што е ООН, овој поим е проширен со два нови моменти, а тоа се делување на самите меѓународни установи како активни чинители на мултилатералната дипломатија, од една страна, и делувањето на државата внатре, во рамките на тие институции. Во современата епоха, мултилатералната дипломатија поприма два вида на делување. Првиот вид е дејствување на државата на меѓународната сцена во рамките на, ако може така да се рече, *ad hoc* акција како што од секогаш се правело, а другиот е нивно континуирано, паралелно дејствување внатре, во меѓународните институции. Имајќи го во предвид сето ова, се согласуваме со општа дефиниција на мултилатералната дипломатија според која мултилатералната дипломатија претставува збир на начини и средства со кои државите, како субјекти во повеќестран однос, се служат за да ги ускладат своите меѓународно - политички програми со заедничките интереси на меѓународната заедница, за да остварат општо прифатливи решенија согласно начелата и одредбите на меѓународното право.² Сепак, потребно е, оваа најширока, генерална дефиниција на мултилатералната дипломатија да се расчлени, како би ги дефинирале двата вида на мултилатерална дипломатија. Првиот е оној кој ја означува мултилатералната дипломатија на државите, земени поединечно. Овој вид на мултилатерална дипломатија би го дефинирале како збир на средства и начини, со кои државата, по пат на овластени органи, се користи во остварувањето на односи со повеќе други држави, меѓународни организации и меѓународната заедница во целина. Посебен вид на мултилатерална дипломатија е оној кој се одвива во меѓународните организации.³ Овој вид на мултилатерална дипломатија би го дефинирале како дипломатија која се води во рамките на органите на меѓународната организација, по пат на меѓународни конференции под закрила на организацијата или по пат на собири на ниво на шефови на држави или влади на државите членки на организацијата, а кои се одвиваат

² Ортаковски, В., *Дипломатско и конзуларно право*, Скрипта, Правен Факултет „Јустинијан први” - Скопје 2008

³ Фрчковски, Љ., Тупурковски, В., Ортаковски, В., *Меѓународно јавно право*, 1995

внатре, во самиот систем на таа организацијата. Во понатамошното излагање ќе ги разработиме двата посебни видови на мултилатералната дипломатија, значи оној кој се одвива надвор од меѓународните институции и оној во рамките на тие установи, притоа задржувајќи се на мултилатералната дипломатија во рамките на ООН. Сметаме дека ваквата разработка е потребна заради остварување на сеопфатна анализа на мултилатералната дипломатија, како целина.

2. Дипломатија по пат на меѓународни собири (историски развиток)

Овој дел би го започнале со краток историски осврт на настанокот и корените на практикувањето на меѓународните дипломатски собири. Имено, несомнено е дека во определена форма ваквите дипломатски собири имаат длабоки корени. Во своето дело "Историја на пелопонеските војни", Тукидид детално опишува како Спарта, во рамките на Пелопонескиот сојуз, ги собрала своите сојузници со цел да одлучат дали Атина ги прекршила своите меѓународни обврски од договорите со тогашните градови - држави или не, и дали треба, во случај на позитивен одговор, Атина да се казни со војна. Состанокот на Пелопонескиот сојуз е одржан во Спарта во 432 година пред новата ера. Според описот кој го дава Тукидид, најпрво делегациите на Мегара и Коринт, пред собранието, ги изнеле своите обвинувања против Атина, а потоа биле замолени да се повлечат додека не се донесе одлука. Одлуката, или како денес би рекле резолуцијата, прво била донесена со акламација, за потоа да биде потврдена поединечно, со тајно гласање на секој од делегатите. Атина не учествувала на собирот бидејќи не била член на Сојузот, но една нејзина делегација случајно се нашла во Спарта, па не само што била повикана да присуствува во работата на оваа, ако може така да се рече, меѓународна конференција, туку и било дозволено рамноправно да учествува и да ги изнесе своите гледишта. Она што може да се заклучи од ова дело на Тукидид, кое има несомнена историска вредност, е постоење на демократска пракса на дејствување на мултилатералната дипломатија уште во времето на античка Грција, што претставува несомнен доказ за постоењето на повеќестраните контакти меѓу државите уште во таа рана доба од цивилизацискиот развој. Може да се каже дека прибегнувањето кон мултилатералната дипломатија е нормална и вообичаена постапка, која се наметнува сама по себе во секоја меѓународна заедница во која постојат повеќе од два независни и суверени субјекти. Прашањата од заеднички интерес не можат да се решат исклучиво по билатерален пат, па во нивното регулирање во одреден момент мора да се пристапи кон барање решение на заедничка основа. Мултилатералната дипломатија, на овој или оној начин е присутна во целокупната човекова историја и е една од незаменливите придобивки со кои државите се служат од секогаш. Разликите се воочуваат во поглед на техниката, во различните историски епохи, но, целта и суштината остануваат исти.

3. Меѓународна конференција како типичен облик на мултилатералната дипломатија

Со оглед на тоа дека основен предмет на секоја, па и на мултилатералната дипломатија се преговорите, јасно е дека процесот на повеќестраната дипломатија не мора да се одвива исклучиво во конференциската сала, каде на "зелената" маса седат сите делегации на заинтересираните држави за даденото прашање. Серијата од билатерални контакти кои некоја земја ги одржува со повеќе други земји, паралелно преговарајќи за едно исто прашање, е без сомнение вид на мултилатералната дипломатија, иако се одвива на билатерален план. Но, без оглед на постоењето на различни варијанти на билатерални договарања во однос на едно прашање од заеднички интерес, кога проблемот ќе "созрее", ќе биде неопходно, на овој или на оној начин, да се седне на маса заеднички и на тој начин да се продискутира за прашањето и да се усвои решение кое ќе биде прифатливо за сите, ако е тоа воопшто можно. Не е битно дали таквиот состанок ќе биде неформален собир на претставници на неколку земји, кој ќе трае само неколку часа или пак ќе биде формална конференција од универзален карактер во која ќе учествуваат практично сите држави од светот и ќе трае со месеци, а записниците, одлуките и документацијата ќе бројат илјадници страници. Битно е дека собирањето на меѓународна конференција и во едниот и во другиот случај е единствениот начин да се дојде до заедничко решение. Друга можност и нема, па оттука сметаме дека меѓународната конференција е типичен облик на мултилатерална дипломатија и средство со кое заинтересираните страни неизбежно мораат да се послужат, за да го остварат ефективното регулирање на прашањата од заеднички интерес. Почнувајќи од втората половина на 19-от век, а посебно на преминот во 20-век, врските меѓу државите се зајакнуваат и се разгрануваат во дотогаш непознати правци, па, во зависност од развојот на науката и технологијата расте и улогата на мултилатералната дипломатија, а пропорционално се зголемува и бројот на меѓународните конференции. Во периодот по Првата светска војна тие ќе станат дел од меѓународното секојдневие, а по 1945 година бројот на меѓународни собири изнесувал околу 1000 годишно, што покажува пораст со геометриска прогресија. Можеме да констатираме дека меѓународната конференција, како средство за постигнување на целите на мултилатералната дипломатија, денес во потполна смисла е константа во процесот на меѓународното договарање, а самиот феномен се одвива по определена општоприфатена и идентична техника. Инаку самите меѓународни конференции меѓусебно битно не се разликуваат, освен што извесни разлики постојат во однос на учесниците, карактерот на конференцијата и предметот на расправа. Првиот критериум, за разликување на конференциите според својството на учесниците не се однесува толку на нивниот ранг (шефови на држави, министри, амбасадори) колку на природата

на овластувањето кое го имаат делегатите. Ако делегатите на државата се овластени да донесуваат одлуки (политички или правни) се работи за одржување на дипломатска конференција, а самите претставници по правило се политичари или дипломати. Доколку се работи за учесници кои се експерти од дадената област и материја, било со задача да го подготват теренот за дипломатска конференција, било да разработат решенија кои биле усвоени на таква, конференцијата се нарекува експертска. Според карактерот меѓународните конференции можат да се поделат на кодификациони и останати. На кодификациона конференција се усвојуваат определени правила на меѓународното право чија цел е да го регулира однесувањето на субјектите на меѓународното право во иднина, а како резултат настанува кодификационен акт од определена област (повеќестран договор или конвенција). Најдобар пример за ваков вид на акт, според теоретичарите е Виенската конвенција за дипломатски односи⁴ усвоена на кодификационата конференција во Виена. Поимот останати ги покрива сите други меѓународни собири кои немаат кодификациона природа, но и тука може да се направат извесни разлики. Во едната група спаѓаат оние конференции на кои се решава некој спор или друго прашање кое настанало поради нарушување на односите меѓу државите, на пример војна, а кои Французите ги нарекуваат конференции чија цел е "de clore la passé" ("да се заклучи минатото"). Во другата група спаѓаат конференциите на кои се подготвува иднината ("preparer l'avenir"), а на кои се донесуваат решенија за иден развој или дејствување на група на држави, од некој регион или, дури и меѓународната заедница во целина. Типичен пример за таква конференција е основачката Конференција на ООН, во 1945 година во Сан Франциско⁵. Конечно конференциите можат да се разликуваат и според предметот кој е на дневен ред. Според овој критериум тие се делат на политички (пр. состаноци на шефови на држави или влади) и неполитички, а овие последниве, пак, можат да бидат економски, социјални, здравствени, административни, итн. Сепак, на крај би напомнале дека ваквата типологија има повеќе упатувачки карактер и дека не треба да и се придава некое посебно значење бидејќи во практиката не постојат некои битни разлики меѓу конференциите кои се погоре споменати. Кога станува збор за иницијаторот и организаторот на повеќестрани состаноци можно е да се внесе уште еден, дополнителен критериум. Тие денес се организираат врз основа на одлука донесена најчесто во форма на резолуција од страна на надлежен орган во меѓународната организација или пак во "режија" на една или повеќе држави,

⁴Стапила на сила на 24.04.1964. Текстот на конвенцијата е достапен на веб локацијата: <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/English/conventions>

⁵ Luard, E., *A History of the United Nations*, Volume 1: The years of Western Domination 1945-1955, Palgrave Macmillan, UK, 1982

кои покрај постоечките меѓународни институции, исто така можат да имаат улога на свикувач и иницијатор, односно организатор на меѓународни собири. Овој начин кога конференцијата ја свикуваат државите претставува класична, изворна пракса, врз основа на која и настанала установата "меѓународна конференција". Ова е разбирливо, имајќи предвид дека меѓународните организации се појавиле не многу одамна. Иако денес е широко распространета праксата меѓународна конференција да свикуваат меѓународните установи, што е разбирливо имајќи ја во вид општата тенденција кон институционализација и организација на меѓународното општество, сепак ни класичниот метод не се изгубил потполно. Без разлика дали конференцијата е организирана во рамките на меѓународна организација или надвор од неа, на организаторите им престои исполнување на низа работни обврски кои следат едни на други, во рамките на една работна фаза, а кои се неопходни за да се овозможи меѓународниот собир и успешно да ги исполни задачите кои се поставени пред него. Една таква работна обврска која претходи на одржувањето на секоја конференција е одржувањето на претходни консултации меѓу помал или поголем број на држави кои се најзаинтересирани за нејзино свикување. Тие консултации редовно се вршат по дипломатските канали, во рамките на билатералната дипломатија, но можно е и испраќање на специјални мисии во државите за кои се претпоставува дека се заинтересирани за свикување на конференција. Во ООН често ваквите консултации се остваруваат преку постојаните мисии или, пак, во текот на редовното заседавање на генералното собрание, за време на општата дебата во моментот кога во седиштето на светската установа се присутни шефовите на дипломатијата и премиери на голем број држави членки. Откако ќе се утврди постоењето на интерес да се одржи меѓународна конференција се пристапува кон покренување на формална иницијатива за нејзино одржување. Потоа следи врачувањето на покани и утврдени термини по што може да се пристапи кон одржување на конференцијата.

4. Меѓународните организации како нови појавни облици на мултилатералната дипломатија

Во овој дел нема да се осврнуваме на причините кои довеле до институционализација на меѓународната заедница и создавање на меѓународните организации⁶. Нив ги опфативме повеќе или помалку во делот за настанокот на мултилатералната дипломатија и меѓународната конференција. Тоа се истите тие причини кои довеле до придвижување на

⁶ Подетално во Фрчковски, Љ., Тупурковски, В., Ортаковски, В., *Меѓународно јавно право*, глава IX: Меѓународни организации, 1995

човековата цивилизација кон едно повисоко развојно ниво и остварување на поквалитетни меѓународни односи. Меѓународните организации се, со договор основани, повеќестрани и трајни облици на институционализирана комуникација меѓу три или повеќе држави со посебен статус и постојани органи, во рамките на кои, на начин предвиден со статутот и другите основни документи на организацијата, се одвиваат процеси на мултилатерално преговарање и заедничко одлучување на државите-членки во дадена област од меѓународната соработка. За да настане и да дејствува една меѓународна организација потребни се државите, со чија одлука и зачленување настанува организацијата. Меѓународните организации се создавале согласно со принципот на суверена еднаквост, а тоа е случај и денес. Формално гледано тие почиваат на тој принцип. Нивните членови се рамноправни во правата и должностите и тие ја насочуваат нивната работа кон создавање на одлуки кои се резултат на нивната меѓусебна согласност. Меѓутоа, јасно е тоа дека меѓу државите постојат големи разлики почнувајќи од големината и бројот на жители, преку степенот на достигнатиот економски развој, нивната моќ и влијание во светот, до општествено - економското и политичкото уредување. Сите овие фактори ја определуваат политиката која што определена држава ќе ја води. Политиката, пак, спрема светот, го определува и дејствувањето на државата во определена организација. Ваквата фактичка нееднаквост меѓу државите има свое влијание врз нивното дејствување во меѓународните организации. Во секоја од нив постои постојана борба меѓу членките за обезбедување на што поголемо влијание врз работата на организацијата, а таа борба односно помирување на таквите различни интереси е во извесна смисла суштината на мултилатералната дипломатија која се одвива во рамките на меѓународните организации, и со чија помош, единствено, може да се дојде до какво такво усогласување на горенаведените различни интереси. Различните меѓународни организации имаат различни функции и цели, но без оглед со што се занимава организацијата и кој вид на проблеми настојува да го реши, нејзиното дејствување е насочено во правец на остварување на две општи цели. Едната е да се осигури заштита и унапредување на индивидуалниот интерес на државите кои ја основале организацијата, а другата е да се осигури остварување на некој општ интерес или група на интереси. На прв поглед може да се добие впечаток дека овие две цели се спротивставени, а судирот меѓу нив нерешлив. Имено, ако секоја држава има свој интерес, спротивен на интересите на другите членки, тогаш како да се задоволи тој различен збир на интереси, а истовремено да се обезбеди и заедничкиот односно општиот интерес? Сепак, ако едно прашање поблиску се разработи, проблемите од ваков вид не се непремостливи. Напротив, секоја меѓународна организација се основа токму со целта, некако, да се усогласат различните интереси. Кога не би постоел некој заеднички интерес на сите држави кои се одлучиле да се здружат во некаква организација,

логично е дека тие не би ни пристапиле кон нејзино основање, бидејќи тоа би бил бесмислен потфат. Но, со оглед дека заедничките интереси постојат, државите ги основаат организациите, однапред свесни дека таа организација и нејзиното дејствување нема никогаш во потполност да биде во можност да ги задоволи сите нивни индивидуални интереси. Со меѓусебното преговарање тие обезбедуваат остварување на барем дел од тие нивни лични интереси, но и тоа делумно остварување на индивидуалните интереси е сосема доволно за државите. Притоа, имајќи го предвид и општиот интерес поради кој организацијата постои, индивидуалните интереси се приспособуваат во правец на постигнување на заедничката цел, односно остварување на општиот интерес. Основното поле за дејствување на мултилатералната дипломатија во меѓународните организации е токму ускладувањето на сопствениот интерес со интересите на другите, од една страна, а од друга, дејствувањето во правец на остварувањето на заедничкиот, општиот интерес. Тука би напоменале дека мултилатералната дипломатија се одвива исклучиво во рамките на т.н. „владици меѓународни организации”, иако на некој начин се манифестира и во работата на „невладините меѓународни организации”. Како и да е, нејзиното дејствување денес, во меѓународните организации е од исклучителна важност за функционирањето на самите организации и карактеристично е што овој вид на дипломатија постојано пронаоѓа нови патишта за своето дејствување, навлегувајќи во сфери во кои порано не била присутна. Според мене, токму ваквото ширење на полето на дејствување на мултилатералната дипломатија е предуслов за напредок во различни области од меѓународните односи.

5. Мултилатералната дипломатија во Организацијата на обединетите нации

Во рамките на ООН мултилатералната дипломатија се манифестира во три посебни видови на активности:

- Меѓусебната дипломатија на државите-членки и акцијата на секоја од нив во однос на самата организација;
- Дејствувањето на организацијата во однос на своите членки, но и на меѓународната заедница во целина;
- Меѓусебната дипломатија во поглед на односите помеѓу самите меѓународни институции.

Во случајот кој го одбравме за предмет на анализа станува збор за односите меѓу ООН и нејзините специјализирани агенции. Во понатамошниот текст на кратко ќе ја разработиме мултилатералната дипломатија на државите-членки во однос на ООН. Во постапката на проценување што преставува дипломатска активност на државата во меѓународна организација треба да се тргне од целите на организацијата и начелата на кои таа почива, претпоставувајќи дека државите кои учествуваат во работата на организацијата дејствуваат по дипломатски пат во правец на реализација на целите и начелата

на организацијата за која станува збор. Овој општ пристап се применува и на дипломатијата на државите во ООН, па накратко би ги навеле целите и принципите на оваа организација. ООН е создадена во еден исклучително деликатен, пресвртен момент од светската историја, после глобална светска војна чиј резултат бил потполно рушење на претходниот систем на меѓународни односи кој, почнувајќи од Француската револуција, бил присутен во светот цели 150 години. На урнатините на овој систе кој исчезнал засекогаш, на потполно нови основи, бил изграден нов систем кој требало да се развива во рамките на едно уредена и организирана меѓународна заедница заснована на правдата, правичноста и заедничкиот просперитет. Организацијата на обединетите нации била замислена како инструмент со чија помош ќе се изгради и околу кој ќе се вообличи новото меѓународно општество. Целта на ООН е најопшто изнесена во Преамбулата на Повелбата на ООН, а тоа е забрана на војната како начин на решавање на меѓудржавни спорови, почитување на човековите права и еднаквоста меѓу луѓето, создавање потребни услови за живот преку правдата и меѓусебните обврски, потпомагајќи го на тој начин општествениот напредок и воспоставувањето на подобри услови за живот за сите. Меѓу многуте цели на ООН како најзначајни се издвојуваат следните: одржување на меѓународниот мир и безбедност, развивање на пријателски односи меѓи нациите засновани на меѓусебната еднаквост и почитување на правото на народите на самоопределување, остварување на сестрана меѓународна соработка, развивање и унапредување на правата на човекот и основните слободи, вообличување на организацијата како центар во кој ќе се сретнуваат заедничките напори за остварување на вака утврдените цели, еднаквост меѓу членките изразена преку принципот на суверена еднаквост, bona fides исполнување на меѓународните обврски преземени со Повелбата, решавање на спорите со мирољубиви средства, напуштање на употребата на сила или заканата со сила, укажување поддршка и помош на ООН во сите акции кои ги превзема и воздржување од било каква поддршка на земјите против кои оваа организација превзема превентивни и принудни мерки, дејствување на Организацијата на начин кој ќе обезбеди и државите кои не се членки да дејствуваат во согласност со овие принципи во мера која е неопходна за одржување на меѓународниот мир и безбедност и немешање во внатрешните работи на државите. Целта на основањето и целите кои се поставени пред Организацијата претставуваат патоказ за дипломатијата на државите-членки и ООН, чија основна задача е да придонесе за остварување на целите, како со индивидуална, така и со колективна акција. Меѓутоа, ако се остане на ваквата констатација би се добила непотполна слика за карактеристиките на мултилатералната дипломатија на државите во ООН. Имено, покрај наведената основна задача на дипломатијата во областа на мултилатералата има уште една, не помалку значајна, а тоа е заштита на интересите на самите држави, кои не

секогаш се ускладени со сите цели на Организацијата. Друг проблем е што целите на организацијата не се сфатени идентично од страна на сите држави, па група на држави, но и државите поединечно, ги толкуваат таквите цели во светло на она што го сметаат за свој личен и национален интерес. Оттука, самите цели ги сметаат за прифатливи и се подготвени да ги остварат само во мера во која нивната реализација одговара на нивниот национален интерес. Со други зборови, ако сите членки се согласуваат дека најзначајната цел на ООН е одржување на светскиот мир и безбедност, таа принципиелна и несомнена согласност не значи и согласност, а уште помалку, идентичност на погледите за тоа како треба да изгледа мирот или што значи безбедност, итн. Колективот кој државите, без оглед на разликите, сепак, ги обединува, претставува еден заеднички именител, кој, благодарение на интеракциите на нивните дипломатии, успева да се изнајде кога станува збор за секоја од горенаведените заеднички цели. Клучната улога во изнаоѓањето на таков заеднички именител ја игра процесот на повеќедимензионални, мултилатерални преговори, кој процес, всушност, претставува основна функција на мултилатералната дипломатија на државите во ООН. Повеќедимензионалноста на процесот на повеќестрани преговори наједноставно може да се прикаже преку набројувањето на бројните димензии кои го сочинуваат. Прва од нив е онаа која претставува серија од билатерални преговори кои секоја држава-членка ги води со сите останати држави. Терминот „преговори“ овде не треба да се сфати буквално, туку пред сè, тука станува збор за размена на мислења во врска со прашањата со кои се занимава Организацијата или нејзин одреден орган, како и изнаоѓање на допирни точки и заеднички интереси, како би се создале услови за заедничко дејствување. Потребата за билатерални преговори по формулата „сите со сите“ ја имаат сите држави, па и оние најсилните, а за овие последниве таа претставува нужност во ситуација каде што не успеале, како што се претпоставувало во меѓусојузничките договори, да најдат заедничка формула на дејствување, па поради тоа е важно да обезбедат, освен од припадниците на својот блок, поддршка и од поширок круг на држави за остварување на своите акции и цели. Денес кога "блоковската дисциплина" попушти, а бројот на држави е тројно зголемен во однос на 1945 година, димензијата на билатералните контакти, како основа за било која акција во ООН, е уште повеќе значајна за големите сили. Но, таа димензија не треба да се сфати само како релација меѓу големите сили и малите и средните држави. Напротив, токму поради тоа што ООН биле и останале своевиден светски форум и средиште за решавање на крупните светски проблеми, оваа организација секогаш била место каде дури и во најсериозниот период од "студената војна" непрекинато се одржувале билатерални контакти меѓу двете супер сили и другите моќни држави меѓусебно. Другата димензија на повеќедимензионалниот процес на повеќестрано преговарање е т.н. групно преговарање. Групното преговарање

всушност подразбира контакти со цел размена на мислења меѓу различни групи на држави, но и внатре во нив. Под поимот "група" се подразбира држави кои што политичката блискост ги вбројува во група која има интерес да истапува заеднички. Меѓутоа, таквите групи во ООН, а истото важи и за другите меѓународни организации кои тежат кон универзалноста, не се цврсти во смисла дека одредена група на држави секогаш и по сите прашања ќе истапува заеднички. Зависно од прашањето за кое станува збор, неговата природа и самите интереси кои ќе бидат задоволени со неговото решавање, групите се менуваат, а поедини земји може да припаѓаат на различни групи, кои ќе се вообличуваат во зависност од проблемот кој е на дневен ред. Ваквото повеќедимензионално, мултилатерално преговарање во минатото вродило со плод во неколку клучни прашања, меѓу кои најзначајни се процесот на деколонизација, остварувањето на полна универзалност на ОН и претворање на светските установи во центар во кои вистински се сретнуваат напорите на сите држави за разгледување на прашања од заеднички светски интерес и се разбира голем број на други исклучително битни прашања, чие решавање не би било возможно без ваквите механизми на мултилатералната дипломатија.

Разгледувајќи ги компаративно, ќе утврдиме дека она што битно ги разликува меѓународните организации од меѓународните конференции е постојаноста на организациите и перманентноста на нивното дејствување во насока на спроведување на задачите кои им се одредени и целите поради кои се основани. Постојаниот карактер на меѓународните институции им налага на државите одржување на постојана врска со одредена организација, на начин суштински идентичен со оној кој обично се користи за одржување на врска меѓу две држави, а тоа е билатералниот дипломатски однос. Слично како и отворањето на амбасада во престолнината на државата на прием, секоја држава членка отвора свое дипломатско претставништво во седиштето на ООН, познато под називот постојана мисија. Постојаноста на дејствувањето на меѓународните организации се гледа во континуираните активности на остварување на целите поради кои организацијата е основана. Најмалку еднаш годишно, главниот пленарен орган на секоја меѓународна институција одржува свој собир или заседание на кое, од една страна, се оценува активноста во изминатиот период, а од друга страна, се утврдува програма за работа за претстојната година до следното заседание на пленумот. Таков пленум во ООН е Генералното собрание⁷ кое одржува генерално заседание секоја година, во третиот вторник од месец септември и трае со прекин за новогодишните и божиќните празници до пролетта, значи вкупно околу пет месеци. Бидејќи тоа е најзначајниот настан во работата на светската организација, на заседанијата на Генералното собрание се одвива и најзначајниот процес на мултилатерални

⁷ Член 7 од Повелбата на ООН

дипломатски преговори, во кои државите, покрај од постојаната мисија се претставени и од посебна делегација која се испраќа специјално за таа прилика. Техниката на мултилатералната дипломатија најпластично се исползува токму на ваквите собири, што говори за нивната важност. Неколку фактори придонесуваат кон растечката важност на горенаведените собири, гледано од аголот на мултилатералната дипломатија. Прво, заседанието претставува форум на кој се одвива општа расправа за моменталното најважните меѓународни проблеми или моментално најзначајните специфични прашања кои се исклучително актуелни, а истовремено претставува и прилика за сите држави да ги изнесат своите погледи на меѓународната ситуација и, преку тоа, главните правци и цели на својата надворешна политика. Од тие причини, на заседанието на Генералното собрание се испраќа посебна делегација, која по правило е од највисоко ниво, па редовна пракса е, на чело на делегацијата да се наоѓа министерот за надворешни работи на државата, а доста често и премиерот или шефот на државата. Општата расправа, која во генералното собрание трае околу три недели, овозможува државите-членки да добијат увид во погледите на сите држави кон меѓународната ситуација, програмските цели на нивната надворешна политика и нивната општа определба во поглед на најактуелните прашања и кризни ситуации во светот. Времето посветено на општата дебата се користи за еден посебен, неофицијален, но исклучително значаен вид на мултилатерална дипломатија, а тоа е серијата на билатерални или групни контакти кои ги остаруваат практично сите шефови на делегации. Во текот на тие три недели во месец септември и почетокот на месец октомври, секоја година Њујорк е домаќин на повеќе десетина шефови на држави, претседатели на влади или министри за надворешни работи кои ситуацијата што се на едно место ја користат за меѓусебни средби заради решавање на некои билатерални прашања или оние во кои, на мултилатерален план, имаат заеднички интерес. Конечно, годишните заседанија на пленумот на меѓународните институции имаат за цел размена на информации, со цел државите меѓусебно да се запознаат со достигнувањата на секоја од нив во поедини области (економија, безбедност, наука, итн.), за да разменат искуства и да ги користат искуствата на другите и уште побитно, да можат да ја оценат состојбата во поедини области во светот како целина. Во светло на гореописаните цели кои се остваруваат во текот на заседанијата на Генералното собрание на ООН, односно на останатите постојани органи на ООН (пр. Совет за безбедност)⁸, може да се заклучи дека тоа се периоди на најинтензивно дејствување на мултилатералната дипломатија на државите, имајќи во вид дека тоа е прилика да се влијае на политиката на организацијата и насоките на нејзиното дејствување. Главен носител на ваквата дипломатска активност е посебна

⁸ The Procedure of the UN Security Council, Oxford, 1988

делегација испратена на собирот, која заедно со постојаната мисија ги брани интересите на државата и согласно на надворешната политика на својата земја влијаат на политиката на меѓународните установи. Истите овие задачи во периодот меѓу заседанијата ги извршува постојаната мисија. Секоја меѓународна организација, а особено ООН развива исклучително жива активност која постојаната мисија не само што ја следи, туку, согласно своите задачи и инструкции кои ги добива од државата, се обидува да влијае врз нив. Со комбинација на сите овие методи и начини и нивното користење зависно од дадена ситуација се одвива дипломатијата на една држава на мултилатерален план. Таа е, пред се, меѓудржавна, а многу помалку се одвива на линија меѓународна организација - поединечна држава. Ова е природно, доколку се земе предвид дека меѓународната организација, начелно, нема, или не би требало да има, своја сопствена политика, бидејќи нејзината политика е всушност резултат на согласност и договор меѓу државите кои ја сочинуваат. Во поглед на конкретната материја која е предмет на мултилатералните преговори може да се заклучи дека таа е доста различна и ги опфаќа практично сите домени на општествените активности во светот, на истиот оној начин на кој внатрешната и надворешната политика на секоја земја го покрива целокупниот живот на заедницата во нејзините граници.

Заклучок

Она што би сакале да го констатираме во заклучокот е извонредната важност и корисност на мултилатералната дипломатија. Ние сметаме дека најголемата придобивка од овој вид на дипломатија е нејзиниот успех да ги „седне“ на една маса речиси сите субјекти на меѓународните односи, на тој начин настојувајќи да ги надмине нивните меѓусебни разлики. Мултилатералната дипломатија полека, но сигурно, води кон демократизација на меѓународната заедница. Нормално, овој вид на дипломатија не нуди решение за секој проблем, не спречува сеуште да се случуваат крвави конфликти, но она што го сметаме како идеал за иднината е дека еден ден токму преку механизмите на мултилатералната ќе биде овозможен светскиот мир. За волја на вистината, мултилатералната дипломатија и досега постигнала значајни успеси, имајќи ги предвид закономерностите кои владеат на полето на меѓународните односи и кои се базираат, речиси секогаш, на правото на посилен и се раководат според индивидуалните интереси на оние кои имаат моќ да ги наметнат и остварат. Имено, благодарение на дејствувањето на мултилатералната дипломатија и на напорите на бројни, практично сите држави, во минатото успешно се решени некои од кризите кои се заканувале да предизвикаат глобални конфликти. Благодарение на ваквата дипломатска активност, денес видливи се резултатите постигнати во напорите за афирмација и унапредување на човековите права, окончување на трката за вооружување и отпочнување на разоружувањето, воспоставување на новиот меѓународен

економски, информатички или, во последно време и хуманитарен поредок, заштитата на човековата околина и регулација на искористувањето на заедничката сопственост на човештвото како што се океанските просторства и вселената. Не е претерана констатацијата дека токму мултилатералната дипломатија е онаа која всушност овозможи сите овие придобивки да ја видат светлината на денот. Токму на овие факти го постулираме нашиот респект и верба во мултилатералната дипломатија.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Фрчкоски, Љ., Тупурковски, В., Ортаковски, В., Меѓународно јавно право - Скопје, 1995
- Фрчкоски, Љ., Георгиевски, С., Петрушевска, Т., Меѓународно јавно право, МАГОР ДОО Скопје, 2012
- Ортаковски, В., Дипломатско и конзуларно право, Скрипта Правен факултет „Јустинијан први“ - Скопје, 2008
- Пивоваров, В., Арсовски, Љ., Дипломатско конзуларно право, Скопје, 2008
- Милисављевиќ, Б., Крече, М., Меѓународно право, Правен факултет - Белград, 2007
- Luard, E., A History of the United Nations, Volume 1: The years of Western Domination 1945-1955, Palgrave Macmillan, UK, 1982
- www.saribd.com/document
- www.doccity.com
- www.studenti.rs/scripte/pravo/multilateralnadiplomatiija
- www.ivs.bg.ac.rs
- <http://untrety.un.org/ilc/tehts/instruments/English/conventions>
- www.procedure of the UN security Council, Oxford, 1988
- www.charter of UN official side